

KECZER GABRIELLA*

A jegyzett társaságok (felügyelő) testületére vonatkozó EU-alapelvek érvényesülése Magyarországon

Abstract

In 2005 European Commission has launched a Recommendations concerning the (supervisory) boards of listed companies and invited the Member States to follow the published principles. Hungary has launched a Code for listed companies in 2008 on the basis of the EU-principles. In my paper I compare the EU Recommendations with the suggestions of the Hungarian Code, with document analysis. I also present the corporate governance system of one of the leading listed company in Hungary: MOL.

1. Bevezetés

A vállalati kormányzás rendszere a hatalommegosztáson alapul, melyben a (felügyelő) testület [(1) a szóhasználat magyarázatát lásd az 1. sz. Megjegyzésben!] megfelelő kontrollal rendelkezik a menedzsment felett, a részvényesek pedig, mint a társaság tulajdonosai, elszámoltathassák a (felügyelő) testületet. Ily módon a megfelelő vállalati kormányzási gyakorlat hozzájárul a befektetői bizalomhoz, a piaci stabilitáshoz és elősegíti az üzleti hatékonyságot.

2005-ben az Európai Bizottság ajánlásokat fogalmazott meg a (felügyelő) testület összetételével és működésével kapcsolatban a jegyzett társaságoknál.¹ Ennek célja olyan standardok felállítása, amelyek biztosítják a (felügyelő) testület függetlenségét. Az ajánlás célja, hogy a tagállamok vállalati kormányzási ajánlásait oly módon konvergálja, hogy a befektetők mindenütt az Európai Unióban azonos védelmet és átláthatóságot élvezzenek.

Az ajánlások elsődleges célja az üzleti hatékonyság előmozdítása és annak elősegítése, hogy a befektetők ki tudják használni a belső piac előnyeit, ugyanakkor az Európai Bizottság ezzel a kezdeményezéssel megfelelő választ kívánt adni az ezredforduló nagy vállalati botrányaira is. Ezek a botrányok nyilvánvalóvá tették, hogy a vállalati kontroll addigi rendszere nem képes megakadályozni, hogy eurómilliárdoknak vesszen nyoma a vállalati könyvelésben. A Parmalat esete arra világított rá, mennyire veszélyes, ha a (felügyelő) testület elnöke a vállalat ügyvezető igazgatója. Az Ahold-botrány pedig azt is megmutatta, hogy a végrehajtói és ellenőrzési funkciók pusztán formális szétválasztása sem elég hatékony ellenszere a vállalati csalásoknak. Ha ugyanis a (felügyelő) testület olyanokból áll, akik szoros kapcsolatban vannak a menedzsmenttel, és/vagy nem rendelkeznek megfelelő szakértelemmel, akkor valószínűleg nem fogják kellő határozottsággal ellenőrizni a menedzsment tevékenységét.

Az EU ajánlásában előírja, hogy a vállalatok évente hozzák nyilvánosságra felelős vállalatiirányítási jelentésüket, melyben közzéteszik, mennyiben felelnek meg az ajánlásoknak.

* Főiskolai docens – Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar.

2. A jegyzett társaságok (felügyelő) testületére vonatkozó EU-irányelvek

Az EU-ajánlás legfontosabb alapelvei a jegyzett társaságok a (felügyelő) testületére vonatkozóan a következők.

Az ügyvezető igazgatói és a (felügyelő) testület elnöki funkció szétválasztása

Az ügyvezető igazgatói és a (felügyelő) testület elnöki pozíció szétválasztása érdekében kerüendő, hogy az ügyvezető igazgatói székéből valaki azonnal a (felügyelő) testület elnöki székébe ülhessen. (Ügyvezető: részt vesz a vállalat napi operatív irányításában.) Arra az esetre, ha egy vállalat a (felügyelő) testület elnöki és az ügyvezető igazgatói funkciókat összevonja, vagy egy korábbi ügyvezetőt nevez ki a (felügyelő) testület elnökévé, a vállalatnak közzé kell tennie azokat a biztosítékokat, amelyekkel az összevonásból adódó veszélyeket szándékozik elhárítani. Ez az ún. „tartsd be vagy magyarázd” elv. (2)

Kellő számú független tag a (felügyelő) testületben

A vállalatok (felügyelő) testületébe kellő számú független tagot kell választani annak érdekében, hogy bármilyen, az igazgatókat érintő anyagi természetű konfliktust megfelelően kezeljenek. (Függetlenségen a lényeges összeférhetetlenség hiánya értendő.) A független tagoknak az olyan társaságokban különösen nagy jelentőségük van, ahol egy meghatározó részvényes komoly befolyást gyakorolhat a menedzsmentre, és érdekkonfliktus léphet fel a többségi és kisebbségi részvényesek között.

(Felügyelő) Testületi bizottságok létrehozása az érdekkonfliktussal járó területek felügyeletére

A (felügyelő) testületnek kinevezési, díjazási, valamint könnyvizsgálati bizottságokat kell létrehoznia különösen olyan vállalatoknál, ahol ezek a feladatok nem közvetlenül a részvényesek hatáskörébe tartoznak.

Független tagok erőteljes jelenléte a bizottságokban

Ajánlott, hogy a kinevezési bizottság legalább többségében nem-ügyvezető tagokból álljon, a díjazási és könyvvizsgálói bizottságnak pedig kizárólag nem-ügyvezető tagokból kell állnia, akiknek a többsége független kell, hogy legyen. Nyilvánosságra kell hozni, hogy a testület hogyan szabályozza a tagok függetlenségét.

A (felügyelő) testület tagjai legyenek szakmailag felkészültek és elkötelezettek

A (felügyelő) testület hatékonysága érdekében ajánlatos, hogy az olyan tagokból álljon, akik együttesen rendelkeznek a szükséges tudással, ítéloképességgel és tapasztalattal ahhoz, hogy megfelelően elláthassák feladataikat. A tagok kompetenciáit nyilvánosságra kell hozni.

3. Az EU-irányelvek megjelenése a magyar szabályozásban és gyakorlatban

Az Ajánlások megfogalmazása után az EU felszólította a tagállamokat, hogy 2006. június 30-ig tegyék meg a megfelelő intézkedéseket az Ajánlások érvényesítésére vagy a szükséges jogszabályok megalkotásával, vagy a „tartsd be vagy magyarázd” elv alapján. 2006-ban megszületett az új törvény a gazdasági társaságokról,² a Budapesti Értéktőzsde

pedig 2008-ban adta ki a Felelős Társaságirányítási Ajánlásokat (FTA)³ a tőzsdén jegyzett, magyarországi székhelyű nyilvánosan működő társaságok számára, amely a korábbi, 2004-es ajánlásokat váltotta fel és a magyar jogi szabályozás (alapvetően a GTV) kiegészítésének tekintendő. Az FTA-ban foglaltakhoz való igazodás, azok betartása ajánlott, de nem kötelező a tőzsdei társaságok számára. A magyarországi szabályozás is a „tartsd be vagy magyarázd” elvet követi. Az FTA „ajánlásokból” és „javaslatokból” áll. A társaságoknak nyilatkozniuk kell arról, hogy követik-e az FTA-ban foglalt ajánlásokat, ha pedig nem követik, akkor jelezniük kell az eltérést, és meg kell indokolniuk azt. A javaslatok esetében elegendő jelezni az azoktól való eltérést, nem szükséges indokolni azt.

A fent ismertetett EU-irányelvek a következőképpen jelennek meg a magyar szabályozásban (a GTV-ben és az FTA-ban).

Az ügyvezető igazgatói és a (felügyelő) testület elnöki funkció szétválasztása

A (felügyelő) testület (Magyarországon: felügyelő bizottság, illetve igazgatótanács vagy igazgatóság) elnöki és az ügyvezető igazgatói (Magyarországon: vezérigazgató) felelősségek szétválasztásával kapcsolatban az FTA kimondja, hogy hatásköreiket a vállalat alapidokumentumaiban rögzíteni kell.

Amennyiben az igazgatótanács elnöki és az ügyvezető igazgatói pozíciót ugyanaz a személy tölti be, a vállalatnak nyilvánosságra kell hoznia azokat az intézkedéseket, amelyekkel ebben a helyzetben is biztosítható, hogy az igazgatótanács objektíven értékeli a menedzsment munkáját.

A végrehajtó és ellenőrző funkciók további szétválasztása érdekében a GTV kimondja, hogy gazdasági társaság vezető tisztségviselője és közeli hozzátartozója, valamint élettársa ugyanannál a társaságnál a felügyelőbizottság tagjává nem választható meg.

Az FTA szerint ajánlott, hogy a közgyűlés ne válasszon olyan személyt az igazgatótanácsba, aki három évnél nem régebben még tagja volt a vállalat menedzsmentjének.

Kellő számú független tag a (felügyelő) testületben

A GTV kimondja, hogy a (felügyelő) testület tagjai többségének független személynek kell lennie, az alapszabály ennél magasabb arányt is megállapíthat. A függetlenséget, illetve annak kizáró okait a törvény részletesen szabályozza. Függetlennek minősül az a tag, aki az igazgatótanácsi tagságán kívül a vállalattal egyéb jogviszonyban nem áll.

Annak érdekében, hogy megfelelő számú független, nem-ügyvezető tag legyen a (felügyelő) testületben az FTA javasolja, hogy az igazgatótanács és a felügyelőbizottság tagjainak megválasztása átlátható folyamat legyen, és a jelölések minden esetben térjenek ki arra, hogy a jelölt függetlennek tekinthető-e.

A (felügyelő) testület létszámának és struktúrájának meghatározásakor célul kell kitűzni a nem-ügyvezető és független tagok megfelelő arányát. Az igazgatótanács operatív (aki a társasággal, vagy a társaság leányvállalatával munkaviszonyban áll) és nem-operatív (külös) tagokból áll. A nem-operatív tagok arányának meghatározásánál azt kell figyelembe venni, hogy az általuk képviselt álláspontok és döntések komoly befolyást gyakoroljanak azokra a határozatokra, amelyeket az igazgatótanács testületként meghoz.

Az igazgatótanács függetlenségének biztosítása érdekében megfelelő számú független tagot kell választani, akiknek nincs számottevő kapcsolatuk a vállalattal, annak menedzsmentjével vagy meghatározó részvényeseivel. Az igazgatótanácsnak kellően függetlennek kell lennie ahhoz, hogy hatékonyan végezze munkáját a vállalat stratégiai érdekeinek megfelelően, a vállalat mindenrészvényese érdekeit figyelembe véve. A tagok

függetlenségének mérlegelésekor azokat a tényezőket kell számba venni, amelyek érdekkonfliktust okozhatnak (munkaviszony, üzleti kapcsolatok, családi és személyes kapcsolatok stb.)

(Felügyelő) Testületi bizottságok létrehozása az érdekkonfliktussal járó területek felügyeletére

A GTV szerint nyilvánosan működő részvénytársaságoknál legalább háromtagú audit bizottságot kell létrehozni, amelynek tagjait a közgyűlés az igazgatótanács, illetve ahol felügyelőbizottság működik, a felügyelőbizottság független tagjai közül választja. A bizottság feladatait a törvény részletesen szabályozza.

Az FTA javasolja bizottságok felállítását olyan vállalatirányítási feladatok lebonyolítására, amelyek a legtöbb érdekkonfliktussal járnak, úgymint az kinevezések, javadalmazások, könyvvizsgálat.

Független tagok erőteljes jelenléte a bizottságokban

Az FTA szerint javasolt, hogy a kinevezési bizottság tagjainak többsége független legyen. Javasolt, hogy a javadalmazási bizottság kizárólag az igazgatótanács nem-ügyvezető tagjaiból álljon, és többségük független legyen.

Javasolt, hogy a vállalat a honlapján hozza nyilvánosságra a (felügyelő) testületre vonatkozó függetlenségi kritériumait és alapelveit.

A (felügyelő) testület tagjai legyenek szakmailag felkészültek és elkötelezettek

A (felügyelő) testületi tagok szakmai megfelelésének és elhivatottságának biztosítása érdekében az FTA kimondja, hogy a (felügyelő) testület tagjainak kellő időt és erőfeszítést kell szánniuk tevékenységükre. További funkciók és jelölések elfogadása előtt mérlegelniük kell, hogy azokat össze tudják-e majd egyeztetni a vállalattal kapcsolatos kötelezettségeikkel.

Ajánlott, hogy a bizottságok olyan tagokból álljanak, akiknek megvan a képességük és a személyes készségeik és tapasztalataik a feladat ellátásához.

A (felügyelő) testületnek évente értékelnie kell a testület(ek) teljesítményét. Ennek része az összes testületi és bizottsági tag kompetenciájának értékelése, és a testület(ek) és bizottságok teljesítményének értékelése.

A GTV szerint ha a részvénytársaság részvényei a Budapesti Értéktőzsdén bevezetésre kerültek, az igazgatóság az éves rendes közgyűlésen a számviteli törvény szerinti beszámolóval együtt terjeszti a közgyűlés elé a felelős társaságirányítási jelentést. A jelentésben az igazgatóság összefoglalja a részvénytársaság által az előző üzleti évben követett felelős vállalatirányítási gyakorlatot és nyilatkozik arról, hogy milyen eltérésekkel alkalmazta a Budapesti Értéktőzsde Felelős Társaságirányítási Ajánlásait. A jelentést a részvénytársaság honlapján közzé kell tenni. A jelentés elfogadásáról a közgyűlés külön határoz. Ha a részvénytársaságnál felügyelőbizottság működik, a jelentés a felügyelőbizottság jóváhagyása nélkül nem terjeszthető a közgyűlés elé.

Az, hogy a jegyzett társaságok (felügyelő) testületeire vonatkozó EU-előírásoknak a magyar szabályozás mennyiben felel meg, az 1. sz. táblázatban látható.

1. táblázat. Az EU-ajánlásoknak való megfelelés a magyar szabályozásban

AJÁNLÁS	MEGFELELÉS
az EU elveinek megfelelő szabályozás	igen, törvény és ajánlás
a felelős vállalatirányítás transzparenciája	igen, törvény
„tartsd be vagy magyarázd” elv	részleges — a magyarázat csak az ajánlásokra kötelező, a javaslatokra nem
az ügyvezetői és az elnöki tisztség szétválasztása	ajánlás igen, törvény csak a felügyelőbizottság elnöki tiszterre
megfelelő számú független tag a testületekben	igen, törvény és ajánlás
bizottságok felállítása	audit bizottságra törvény, kinevezésire és javadalmazásira csak ajánlás
független tagok többsége a bizottságokban	ajánlás
a tagok szakértelme és elkötelezettsége	ajánlás

Forrás: saját szerkesztés

A következő táblázatban azt mutatom be, mennyiben alkalmazza a MOL NyRt. a FTA-ban foglalt ajánlásokat és javaslatokat.⁴

2. táblázat. Az FTA ajánlásainak és javaslatainak teljesülése a MOL NyRt.-nél

AJÁNLÁS	MOL
jelentés közzététele a 2008-as FTA alapján	teljesül
IT elnök ≠ ügyvezető igazgató	nem teljesül
ha IT elnök = ügyvezető igazgató: garanciák	nem teljesül
korábbi ügyv. ig. nem tagja az IT-nak	teljesül
testületi tagok függőségének/függetlenségének közzététele	teljesül
operatív/nem operatív tagok a testületekben	IT: 3/8, FT: 3/6
kinevezési, javadalmazási bizottság	részben teljesül: 1 bizottság van (Társaságirányítási és Javadalmazási)
kinevezési bizottsági tagok többsége független	igen
javadalmazási bizottság tagjainak többsége független	teljesül
javadalmazási bizottságban csak az IT nem-ügyvezető tagjai	nem teljesül
függetlenség kritériumai a honlapon	teljesül

Forrás: saját szerkesztés

3. ÖSSZEZÉS

Mint látható, a GTV és az FTA együttesen megfelelően szabályozzák a jegyzett társaságok (felügyelő) testületeinek összetételét és működését az EU-irányelveknek megfelelően. Mindazonáltal néhány, a GTV-ben is szabályozott kérdés kivételével a vállalatok számára az irányelvek követése nem kötelező, csak ajánlott. A MOL NyRt. társaságirányítási gyakorlatában a (felügyelő) testületre vonatkozó ajánlások csak részben teljesülnek.

Megjegyzések

- (1) A vállalati kormányzásnak kétféle rendszere alakult ki. Az angolszász, úgynevezett egységes (one-tier) rendszerben egy irányító testület van (board [of directors]), melyben ügyvezető (executive) és nem-ügyvezető (non-executive vagy supervisory) igazgatók is vannak, és a testület menedzsment és monitoring funkciókat is ellát. Ezzel szemben a német, illetve kontinentális európai, úgynevezett duális (two-tier) rendszerben az irányító testület kizárólag ügyvezető (executive) igazgatókból áll, mellette azonban van egy felügyelő testület (supervisory board) nem-ügyvezető igazgatókkal.

Az EU ajánlása szerint a jegyzett társaságoknak meg kell adni a lehetőséget a szabad választásra az angolszász és a kontinentális rendszer között. Ennek megfelelően számos, korábban kontinentális vállalati kormányzási rendszerrel rendelkező ország (köztük Magyarország is) törvénybe foglalta a választási lehetőséget. „A nyilvánosan működő részvénytársaság alapszabálya úgy is rendelkezhet, hogy igazgatótanács látja el egységesen az ügyvezetési és az ellenőrzési funkciókat (egységes irányítási rendszerű részvénytársaság). Ez esetben a részvénytársaságnál felügyelőbizottság nem működik, és az igazgatótanács tagjai minősülnek vezető tisztségviselőeknek.” (GTV III. Fejezet, 21. § 4. bek.)

Mivel a felelős társaságirányítási ajánlások a fentieknek megfelelően mindkét rendszerre egyszerre vonatkoznak, dolgozatomban – az EU gyakorlatát követve – a „**felügyelő) testület**” kifejezést használom, mely az egységes rendszerben az irányító testületre, a duális rendszerben a felügyelő testületre vonatkozik. Ahol a szabályozás csak az igazgatótanácsra vagy csak a felügyelőbizottságra vonatkozik, ott az ezeknek megfelelő kifejezést használom.

- (2) A „tartsd be vagy magyarázd meg” elv azt jelenti, hogy a társaságokat felkérjük, hozzák nyilvánosságra, betartják-e az ajánlásokat és magyarázzák meg az attól való bármiféle lényeges eltéréseket. Ez a megközelítési mód lehetővé teszi a társaságok számára, hogy megmutassák az ágazat- és vállalatspecifikus követelményeket, a piac számára pedig azt, hogy értékelje a megadott magyarázatokat és indoklásokat. Előfordulhat ugyanis, hogy bizonyos vállalatok számára egyes ajánlások nem illeszkednek a vállalati sajátosságokhoz, alkalmazásuk nehézkes lenne. Ezeket a vállalatokat nem kötelezik az adott ajánlás betartására, de az ajánlástól való eltérést jelezni és magyarázni kell.

Lábjegyzetek

¹ EB (2005): Commission Recommendation on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board. Brüsszel, 2005. február 25.

² Magyar Köztársaság Országgyűlése (2006): A 2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról. Budapest, 2006.

³ Budapesti Értéktőzsde (2008): Felelős társaságirányítási ajánlások. Budapest, 2008. március 11.

⁴ MOL (2008): MOL Csoport Felelős Társaságirányítási Jelentés 2008.